

Vesna V. Godina

In memoriam: zaslužni profesor dr. Stane Južnič (1928–2013)¹

Že Malinowski je zapisal, da je smrt posameznika dogodek, ki močno pretrese sleherno socialno skupino. Pretrese jo različno, odvisno od tega, kdo je bil umrl, kako pomemben je bil za skupino. V tem smislu so smrti lahko osebne izgube, lahko pa predstavljajo ne le privatne, ampak pomembne javne izgube. Smrt zaslužnega profesorja dr. Staneta Južniča predstavlja drugo vrsto izgube. Čeprav velik del Slovencev tega ne ve, je z njegovim odhodom odšel človek, ki je v slovensko znanost in univerzitetni študij vpeljal disciplino, ki pred tem v Sloveniji ni bila uveljavljena niti kot posebno znanstveno področje niti kot področje univerzitetnega študija: socialno, kulturno in politično antropologijo.

Zaslužni profesor dr. Stane Južnič je imel pestro in vsestransko življenje. Rodil se je 19. julija 1928 v Fari pri Kostelu, v kraju na Kolpi ob hrvaški meji. Ta podatek je, kot je velikokrat izpostavljaj tudi sam, pomemben, saj ga je življenjsko opredelil in bistveno določil njegovo identiteto. Šolal se je na klasični gimnaziji v Ljubljani, kar je bila prav tako pomembna določnica njegovega življenja in intelektualnega oblikovanja. Kasneje je končal diplomatsko šolo v Beogradu, kjer je tudi diplomiral na filozofski fakulteti, podiplomski študij je opravil v Rimu iz teorije in prakse gospodarskega razvoja, doktorat znanosti pa si je pridobil na univerzi v Beogradu s tezo o genezi kapitalizma v nerazvitem svetu.

Že kot petnajstletnik se je priključil narodnoosvobodilnemu boju v svojem kraju, s šestnajstimi leti pa je bil v vrstah narodnoosvobodilne vojske. Po vojni je bil aktiven mladinski funkcionar. Po letu 1947 je kot delavec ministrstva za zunanje zadeve služboval v Angliji in ZDA. Z državnimi in drugimi poslanstvi je prepotoval večji del Latinske Amerike, ki je postala tudi najpomembnejša tema njegove raziskovalne dejavnosti. Na Inštitutu za mednarodno politiko in gospodarstvo v Beogradu je vodil oddelek za nerazvite države, delal v ekonomski komisiji Združenih narodov za Afriko ter sodeloval na mnogih strokovnih in znanstvenih simpozijih. Od leta 1967 je bil kot univerzitetni profesor zaposlen na Fakulteti za sociologijo, politične vede in novinarstvo, kjer je bil tudi dekan.

Poleg omenjenih dejavnosti je prof. Stane Južnič intenzivno pisal in objavljaj. Objavil je več kot 130 rezultatov svojega znanstvenoraziskovalnega dela, od tega 19 knjig. Med temi deli so tudi prvi in doslej edini slovenski učbeniki za področje socialne, kulturne in politične antropologije, in sicer *Socialna in politična antropologija*, ki je izšla leta

---

1. Besedilo je bilo prebrano na žalni seji v spomin na zaslužnega profesorja dr. Staneta Južniča na Fakulteti za družbene vede, Univerza v Ljubljani, 14. novembra 2013.

1977 (študentje smo iz tega učbenika študirali še pred objavo, ko nam je bil na voljo v fotokopiranih zvezčičih, ki jih še vedno hranim), sledila je *Lingvistična antropologija* leta 1983 in *Antropologija* leta 1987. Številne antropološke teme je analiziral tudi v svojih drugih knjigah, kot so *Identiteta* (iz leta 1993), *Človekovo telo med naravo in kulturo* (iz leta 1998), *Kolonializem in dekolonizacija* (iz leta 1980) in *Politična kultura* (ki je izšla v dveh izdajah, leta 1973 in leta 1980).

Za svoje delo je prejel številne nagrade (orden dela III. stopnje leta 1947, orden dela z zlatim vencem leta 1966, red zaslug za narod s srebrnimi žarki leta 1986), za uspehe v svojem znanstvenem, raziskovalnem in pedagoškem delu pa je bil imenovan tudi za zaslužnega profesorja Univerze v Ljubljani.

Vendar pa se ga večina tistih, ki smo prof. Južniča osebno poznali, spomni predvsem kot karizmatičnega profesorja, ki nas je s svojim pedagoškim delom očaral, prevzel in zavezal. S pedagoškim delom se je začel ukvarjati že v Beogradu, od leta 1967 pa je redno predaval na Fakulteti za sociologijo, politične vede in novinarstvo v Ljubljani. Predaval je tudi v tujini, med drugim tudi na univerzi John Hopkins. Na FSPN, ki je bila njegova matična pedagoška institucija, je predaval celo vrsto predmetov s področja politične zgodovine, kolonializma in dekolonizacije ter predvsem socialne, kulturne in politične antropologije. Prav v okviru te svoje pedagoške dejavnosti je moderno socialno, kulturno in politično antropologijo tudi uvedel v slovenski znanstveni in univerzitetni prostor. Tako je leta 1969 vpeljal najprej predmet *Socialna in politična antropologija*, temu pa je sledila vpeljava številnih drugih antropoloških predmetov na dodiplomskem in podiplomskem študiju, kot so bili *Lingvistična antropologija*, *Civilizacije*, *Rasna antropologija* itd.

Predmeti, ki jih je prof. Južnič poučeval, so bili med študenti visoko cenjeni. Bil je eden najbolj spoštovanih in priljubljenih profesorjev, katerega predavanja so veljala za najboljša na fakulteti. Bil je tudi eden najbolj priljubljenih in cenjenih mentorjev. Diplomirati, magistrirati in doktorirati pri Južniču je bila stvar prestiža. Tega prestiža nas je bilo deležnih nekaj več kot sto študentov.

Kot profesor je bil znan po svoji visoki zahtevnosti. Do sebe. In do študentov. Njegova visoka zahtevnost do sebe je bila za nas študente udejanjena v njegovih izvrstnih predavanjih, ki so bila vedno teoretsko utemeljena ter hkrati aktualna in povezana z družbenimi problemi, ki so nas obdajali. V vsakem od svojih predavanj je odpiral vrsto teoretskih perspektiv in vprašanj, ki jih je pogosto puščal odprta, kar je bilo v skladu z enim od njegovih rekov, namreč, da je v znanosti in zato tudi v antropologiji bolj bistveno postavljati prava vprašanja kot pa dajati nanje prave odgovore. V prave odgovore pravzaprav ni ravno verjel. Menil je, da so sleherni odgovori zgolj začasni, da izvirajo iz dosežene stopnje znanja in razumevanja ter da so nujno zavezani temu, da bodo nekoč presežni in zato napačni. V tem smislu je imel do znanja svoj značilen odnos, ki ga je prav tako mogoče opisati z enim od njegovih rekov: »Tisti, ki misli, da zna, v resnici zna malo. Tisti, ki misli, da je njegovo znanje edino pravo, zna še manj. Znaš šele, ko vidiš, česa vsega ne znaš, ko veš, česa vsega ne veš.« V tem smislu mu je bila tuja zahteva, da se morajo študenti v svojih diplomskih, magistrskih in doktorskih nalogah ukvarjati z istimi problemi, s katerimi se je ukvarjal sam (zahteva, ki je danes marsikje postala pogoj za dodelitev mentorstva), enako pa mu je bila tuja tudi logika,

da se morajo študenti ukvarjati s problemi na enak način, kakor se je z njimi ukvarjal on (kar je danes prav tako marsikje postalo standard, ki velja ne le pri diplomskih, magistrskih in doktorskih delih študentov, ampak tudi pri objavah). Zato smo z njim posebej radi delali tisti študentje, ki so nas zanimale reči, ki na Slovenskem še niso bile proučevane. Južnič je bil za takšne študente pravi mentor, saj ti je, kot smo radi rekli, »pustil dihati«. Ob tem pa ta intelektualni prostor, ki nam ga je puščal, ni pomenil, da je dopuščal intelektualno ali kakšno koli drugo površnost. V resnici je bilo prav nasprotno: kot mentor je bil natančen presojevalec in kritik študentovega dela, ki ni spregledal niti najmanjše logične ali kakšne druge nekonsistentnosti in napake. Študentovo delo je bilo opravljeno šele, ko v besedilu ni bilo nikakršnega Južničevega rdečega zaznamka več. In zato je bilo treba resno delati. Se potruditi.

Enako visoke standarde je imel Južnič tudi na izpitih. Ob tem, ko je spodbujal kritičnost in ustvarjalnost študentov, je zahteval tudi natančno in obsesno pozitivno znanje, spet v skladu z enim svojih rekov, da mora intelektualec »vedeti, ne pogledati. Pogleda lahko vsak, intelektualec mora nositi v svoji glavi.« Ta drža, prav gotovo izoblikovana že v času njegovega šolanja na klasični gimnaziji, je bila za številne njegove študente in učence formativna. Postala je standard. Standard, po katerem ločiš profesionalca od laika. Bila je standard, ki si ga moral vsaj do neke mere dosegati, če si hotel pri Južniču narediti katerikoli izpit. Govoričenje, ustvarjanje videza znanja, blefiranje in druge tehnike, ki so postale danes v duhu ustvarjalnega učenja, spodbujanja študentove kritičnosti in ustvarjalnosti ter podobnih meglenih in problematičnih pedagoških ciljev močno priljubljene in tudi močno učinkovite, pri Južniču niso delovale. Stvar je bila preprosta: si ali znal ali pa nisi znal. Nič drugega razen znanja ni delovalo. In nič drugega razen znanja ni pomagalo.

S svojim znanjem, načinom dela in zahtevnostjo je prof. Južnič pustil trajen pečat na svojih študentih in učencih. Kadarkoli se med sabo pogovarjamo o njem, vedno znova to vsi brez razlike ugotavljamo in priznavamo. Južnič je svoje študente formiral. Z znanjem, ki nam ga je posredoval. Z zahtevnostjo, od katere ni odstopal. In z načinom, ki je bil unikatni, njegov, a je za marsikaterega od nas postal ideal, kako se s študenti dela. Kako je s študenti treba delati.

Poleg tega se ga bomo vsi, ki smo bili njegovi študentje, spominjali še po mnogih drugih rečeh: po njegovi modrosti; po unikatnih in nepozabnih uvidih in prebliskih, ki so postali anekdotični in o katerih se tisti, ki smo bili njegovi učenci, vedno, kadar se srečamo, pogovarjamo; po večplastnih šalah, ki so prav tako postale anekdotične ter predmet naših spominov in pogovorov, in še po marsičem drugem. Predvsem pa se ga bomo spominjali po odgovorni resnosti, ki znanstveno delo dviguje nad muhe enodnevnice, nad ukvarjanja z modnimi in všečnimi temami, nad pehanja za zunanjimi učinki, merjenimi v točkah, navidezno pomembnih objavah in podobnem, kar je danes, kot se zdi, postalo bistvo znanstvene dejavnosti. Za tiste, ki smo bili njegovi študentje in učenci, je prof. Južnič bil in ostal zgled temeljitosti, resnosti in predanosti, v kateri je vprašanje zunanjih učinkov in všečnosti ne le neustrezno, ampak že skorajda nedostojno početje. To, da nisi razumljen, in to, da te napadajo, je bilo po njegovem mnenju ne nekaj, kar bi te moralo skrbeti, temveč nekaj, kar kaže, da si na pravi poti, da delaš dobro. Pač

v skladu z rekom, ki ga je uporabljal v takšnih situacijah in ki se glasi: »Samo se za dobrim konjem diže prašina!« In za Južničem se je prah vedno dvigoval.

Vendar pa Južničeva uvedba moderne socialne, kulturne in politične antropologije v slovenski znanstveni in univerzitetni prostor ni bila ne lahka ne brez ovir. Nasprotno, spremljale so jo številne težave, ki jih je sam leta 1990 opisal takole: »Bržkone je znano vsem, ki se ukvarjajo z razvojem znanosti na Slovenskem, da je bila antropologija, še zlasti v svoji družboslovni vsebini, dokaj odrinjena. Treba je bilo v obilju adverzabilnih dejavnikov orati ledino v njenem uveljavljanju. To ni bilo ne lahko ne vselej posejano s pripoznanimi in v javnosti uveljavljenimi rezultati.«

Težave ob Južničevem uvajanju socialne, kulturne in politične antropologije v slovenski prostor so bile pogojene z različnimi razlogi. Del težav je gotovo izviralo iz dejstva, da je bil Južnič oseba, ki si jo imel ali rad ali pa je nisi prenašal. Vmesne poti ni bilo. Tisti, ki so Južniča težko prenašali, so se po svojih močeh tako na FSPN kot tudi zunaj nje na vse kriptlje trudili, da bi Južniču delo otežili ali celo onemogočili. Drugo vrsto razlogov za težave gre iskati v dejstvu, da socialna, kulturna in politična antropologija v času, v katerem jo je v slovenski prostor uvajal Južnič, ni bila niti znana, niti priznana, niti zaželeno znanstvena disciplina. V očeh nekaterih je veljala celo za buržoazno znanost, ki v socializmu ni imela kaj iskati. Ta stališča so Južničeve napore vpeljuje socialne, kulturne in politične antropologije oteževala in marginalizirala, pogosto pa so mu prinašala tudi osebne in poklicne težave, ki se jim je Južnič na svoj značilen način upiral z zanj značilno hrabrostjo in trmo, ki ju je spremljal njegov značilen humor ter na videz neosebna akademska drža, po kateri je bil znan in razpoznaven.

Vendar pa si je kljub vsem težavam in marginalizaciji skozi leta trdega dela in trmastega vztrajanja pridobil ugled edinega socialnega in kulturnega antropologa na Slovenskem ter status nedvomnega očeta slovenske socialne, kulturne in politične antropologije. Ta status je bil vsem znan. In bil je nepriziven: če je kdorkoli želel študirati socialno, kulturno in politično antropologijo, potem je šel študirat k Južniču.

Vendar pa hkratna marginalizacija ter status očeta slovenske socialne, kulturne in politične antropologije nista bila edina paradoksa, ki ju je usoda namenila prof. Južniču. Drugi paradoks je sledil po osamosvojitvi, ko so spremenjene družbene in politične razmere naredile socialno in kulturno antropologijo, enako kot vse zahodno, za zaželeno, prestižno. Takrat so začeli socialni in kulturni antropologi na Slovenskem rasti kot gobe po dežju. Med njimi so se brezsravno pojavljali tudi tisti, ki so še desetletje pred osamosvojitvijo Južniča zaradi njegove antropologije napadali in jim takrat niti na misel ni prišlo, da bi imeli karkoli opraviti s socialno, kulturno in politično antropologijo. Vsem tem je bil Južnič po novem v napoto, saj je bil živa priča dejstva, da je socialna, kulturna in politična antropologija na Slovenskem obstajala že pred njimi, v težavnejših časih, ko ni prinašala niti koristi, niti denarja, niti služb, niti varnosti. Vsi ti so skušali Južniča in njegovo delo izbrisati. Igra je bila in je še vedno grda. In umazana. Tisti redki, ki smo se temu zoperstavljali in ki smo po svojih močeh opozarjali na dejstvo, da se pred našimi očmi dogaja falsifikacija razvoja slovenske antropologije, katere cilj je Južniča izbrisati iz te zgodovine, smo ostali marginalizirani, neslišani in neobjavljeni.

Južnič sam se na svoj značilen način te igre ni udeleževal. Je pa bil še enkrat njena največja žrtev, saj je bilo zanikanje pionirske vloge, ki jo je Južnič odigral v uvajanju socialne, kulturne in politične antropologije na Slovenskem, predpogoj za to, da so si to vlogo lahko neupravičeno prisvajali najrazličnejši »uspešneži« in »antropologi«, »etnologi-antropologi« in drugi, ki jih je neki tuji antropolog, ki pozna njihovo delovanje in slovenske razmere, primerno poimenoval »menda antropologi«.

In če »menda antropologi« in drugi »novodobni antropologi« vendarle niso mogli povsem preoblikovati vedenja o zgodovini slovenske antropologije ter o vlogi, ki jo je v njej odigral prof. Južnič, jim je uspelo nekaj drugega: onemogočili so, da bi Južnič doživel javno priznanje in časti, ki so mu upravičeno pripadale. Tako npr. leta 2008, ko je v Ljubljani potekala konferenca Evropske asociacije socialnih antropologov (EASA), konference z referatom ni odprl prof. Južnič, ampak Rajko Muršič. Prof. Južnič tudi ni sedel v vrsti častnih gostov. (Sama se v znak protesta konference nisem udeležila, so pa pri njeni organizaciji in izvedbi sodelovali tudi kolegi s te fakultete.) Prav tako Slovensko antropološko društvo Južniču, menda zaradi birokratske ovire, ki se ji reče odsotnost pravilnika, ni podelilo nagrade za življenjsko delo, čeprav sem tak predlog društvu podala že 10. aprila 2011 (s čimer je zapravilo možnost, da bi se vzpostavilo kot resno strokovno združenje, ki se je uspelo dvigniti nad lokalne spletko in nad boj, kateri »menda antropolog« bo na Slovenskem obveljal za očeta slovenske socialne in kulturne antropologije).

Vem, da bi Južnič te prakse komentiral s stavkom, ki je bil eden prvih, ki nas jih je naučil, namreč, da zgodovino vedno pišejo zmagovalci in da jo pišejo tako, kot jim ustreza. Njegov komentar bi bil seveda spet še enkrat točen. Kar pa ne zmanjšuje grenkobe ob spoznanju, da so Slovenci zamudili priložnost, da bi v Južniču razpoznali nekoga, ki je v zgodovino slovenske znanosti in univerzitetnega poučevanja vpeljal dotlej neveljavljeno znanstveno disciplino. Vsakomur, ki je kaj takega postoril v tujini, je bilo to mesto zmeraj priznано. In to s strani prijateljev, učencev in zaveznikov. Kot tudi s strani nasprotnikov, rivalov in sovražnikov.

Vendar pa vsa ta sprenevedanja in falsifikacije ne morejo spremeniti dejstva, da je Stane Južnič za slovensko antropologijo to, kar sta bila Malinowski in Boas za britansko in ameriško antropologijo. Kar je bil Malinowski za britansko socialno antropologijo – namreč njen oče – in kar je bil Boas za ameriško kulturno antropologijo – prav tako njen oče, ljubkovalno poimenovan »papa« – je bil, je in bo za slovensko socialno, kulturno in politično antropologijo Stane Južnič: njen nesporni začetnik in njen oče, med študenti in učenci ljubkovalno imenovan »ata Južnič«. Tega dejstva ne morejo izbrisati nikakršna novodobna predrugačevanja zgodovine slovenske antropologije niti neprofesionalni in neetični motivi teh predrugačevalcev. To je zgodovinsko dejstvo, ki ga ni mogoče spremeniti.

In to dejstvo, ta Južničev položaj bo zgodovina potrdila. To dejstvo in ta položaj se bosta skozi čas dokazala, utrdila in neizpodbitno zapisala v zgodovino slovenske znanosti.

Slava mu!